

DOEDENS, JACOB J. T.

# ÍGÉRETRE HANGOLT REMÉNY

## MESSIÁSI ÍGÉRETEK ÉS EZEK BETELJESEDÉSE<sup>1</sup>

*For a creed is like a ladder,  
while an evolution is only like a slope.*  
G. K. Chesterton<sup>2</sup>

### 1. Bevezetés

Istennek nincs szüksége a Wikileaksre, hogy megossza titkait az emberekkel. Isten a kezdettől fogva nagyon nyíltan szólt arról, hogy mit akar elérni. A végső célja az, hogy az emberek vele együtt éljenek. Már a történelem kezdetétől ez az Isten terve.

Sajnos ilyen világban, ahol az Isten ellenségének is szerepe van, nehezebb lett a kommunikáció az Isten és az emberek között. Ahogy a 2Kor 4,4 is mondja: „e világ istene megvakította a hitetlenek gondolkodását”.

Az ilyen világban Isten tervének a megvalósítása egyre bonyolultabb lett. Ezért sem mindig egyszerű számunkra megérteni a próféciaikat. Az úgynevezett ‘messiási próféciaik’ és ‘messiási váradalmak’ olykor nehezen értelmezhetőek. Talán ezért is vonhatja kétségbe a kritikus szemlélet Jézus messiási mivoltát. Ez ellen a kritikai szemlélet ellen szeretném ajánlani két újszövetségi tudós véleményét, hipotézisét.

Először figyeljük meg a messiási ígéretekkel szembeni modern kritikát.

Másodszor nézzük meg O’Neill véleményét, aki azt állítja, hogy abban minden zsidó egyetértett, hogy ha jönne a Messiás, nehéz feladat lenne őt felismerni, mint az igazit. O’Neill hipotézise szerint az igazi messiásnak egyébként nem volt szabad kimondani, hogy valóban ő a Messiás.

Harmadszor Van Bruggen véleményét ismerjük meg, aki Keresztelő János felépésének tulajdonít kulcsfontosságú szerepet, ha meg akarjuk érteni Jézus messiási munkálkodását.

### 2. A messiási ígéretek és a modern kritika

A krisztológiai viták óta az ősegyház a maga Urát a testet öltött Szentháromság Második Személyének vallja. Ennek a régi dogmatikai vitának az eredményét találjuk a niceai hitvallás<sup>3</sup> doxológiai megfogalmazásában: „Isten az Istentől, világosság a világosságtól, valóságos Isten a valóságos Istentől”.<sup>4</sup>

---

<sup>1</sup> Köszönet mondok dr. Győri Istvánnak a gondos lektorálásáért.

<sup>2</sup> G. K. Chesterton, *The New Jerusalem* (New York, George H. Doran, 1921), 61.

<sup>3</sup> Nicaeno-Constantinopolitanum, 381. Ennek a hitvallásnak a legrégebbi szövegét ismerjük a kalcedoni zsinat dokumentumaiból, 451-ből. Eltekintve a *filioque*-ről szóló vitától ez a hitvallás az ökume-

A reformáció korában ezt a hitvallást támadta meg a szociniánizmus<sup>5</sup> Angliában és Hollandiában, és az unitarizmus Erdélyben és Lengyelországban. Ezek a mozgalmak elfogadták a reformáció által vallott egyik alapelvet, hogy csak a Biblia legyen az egyházi tanításnak az alapja. Ezért állították, hogy a Biblia alapján nem lehet megvédeni az inkarnációról és szentháromságról szóló tanítást.<sup>6</sup> A 19. század után ez a szemlélet széles körben elfogadott vélemény lett. Sok Biblia-kutató szerint a Jézusról mint testet öltött praexistens isteni lényről szóló egyházi dogmát egy hosszú tanbeli fejlődés eredményének kell tekintenünk. Azt állítják, hogy ez a dogma a Jézus feltámadásában vetett hitből fakadt.

Ennek a gondolatnak a kialakulása a következő:<sup>7</sup>

Azzal az ortodox hitvallással szemben, mely szerint Jézus Isten Fia, azt hangsúlyozták, hogy néhány újszövetségi igéből arra lehet következtetni, hogy Jézus Isten Fiává *lett*, Isten Jézust Úrrá és Fiává *tette* (ἐποίησεν), neki *adott* minden hatalmat, és Isten Jézust Fiává *nyilvánította* (Lk 3,22; ApCsel 2,36; Mt 28,18; Fil 2,9; Róm 1,4). Ha Jézus Isten Fiává *lett*, ez nem azt jelenti-e, hogy ő korábban még nem volt az?

Ez a gondolat Wellhausennél kezdődik. Ő mondja az ApCsel 2,36 („Úrrá és Krisztussá *tette* őt az Isten”) és a Róm 1,4 alapján („a halottak közül való feltámadásával Isten hatalmas Fiának bizonyult”), hogy Isten Messiássá *tette* Jézust. Ebből Wellhausen arra következtetett, hogy Jézus a fellépése elején nem tartotta magát Messiásnak. Szerinte az ApCsel 2,36 és a Róm 1,4 egy olyan krisztológiát mutat, ami még nem létezett a legrégebbi újszövetségi dokumentumokban, tehát egy fejlődésben levő krisztológiát.

Ennek az elméletnek a recepciótörténete megy tovább Johannes Weisszal, aki Wellhausen publikációja alapján ugyanígy azt mondta, hogy Jézus Isten prófétája vagy szolgája volt, de nem a Messiás. Tanítványa, Rudolf Bultmann ezt a látásmódot tőle vette át. Bultmann szerint Jézus nem Messiásként lépett fel, hanem prófétaként, rabbiként, és ördögűzőként.<sup>8</sup> Mások Jézust a bölcsesség tanítójának tekintették, zsidó cinikus tanítómesternek, prófétának, vagy valakinek, aki mindig a szégyenyek oldalára állt, karizmatikus gyógyítónak vagy talán csodatévő rabbinak. Milyen képet is találunk Jézusról a modern kutatásban, hiszen alig van valaki, aki Jézusról azt mondja, hogy ő a Messiás.<sup>9</sup>

Érdekes lenne mindezt magától Jézustól megkérdezni. Ez talán értelmetlen gondolatnak tűnik, de érdekes módon az Újszövetség erre ad valamifajta 'kapaszkodót'. Találkozunk a Jel 22,8–9-ben azzal a történettel, hogy János leborulva akar-

nikus hitvallások közé tartozik. Érdekes módon a Niceanumot nem vették be a Magyarországi Református Egyház hivatalos hitvallásai közé.

<sup>4</sup> Kálvin ezt egyébként *battalogianak* tartotta, felesleges szöszaporításnak. Ld. Karl Barth, *The Theology of the Reformed Confessions* (Louisville, Westminster John Knox Press, 2002), 17.

<sup>5</sup> Az elnevezés a Lelio és Fausto Sozzini nevéből ered, ld. J. C. O'Neill, *Who Did Jesus Think He Was?* (Leiden, Brill 1995), 1.

<sup>6</sup> O'Neill, 1.

<sup>7</sup> Ld. O'Neill, 7–12.

<sup>8</sup> Rudolf Bultmann, *Az Újszövetség teológiája* (Budapest, Osiris, 1998), 36–42. (Eredeti cím: *Theologie des Neuen Testaments* (Tübingen, Mohr (Siebeck), 1953).

<sup>9</sup> Ld. O'Neill, 23.

ja imádni az angyalt.<sup>10</sup> De az angyal ettől visszatartja Jánost ezekkel a szavakkal: „szolgatársad vagyok neked és testvéreidnek . . . az Istent imádd!”

Ugyanilyen helyzetet találunk a Lk 5,8-ban, ahol Péter leborult Jézus előtt. Jézus pedig nem utasította vissza ezt a tiszteletadását. Itt csak két lehetőség marad meg: Jézusnak joga van isteni dicsőséget elfogadni, vagy őröla azt kell mondanunk, hogy rossz emberrel találkozunk őbenne. A kritikus szemlélet által kedvelt lehetőség itt lehetetlenné válik, hogy Jézus egy jó, de csupán emberi tanító. Egy igazi, jó, emberi tanító soha nem fogadná el azt a dicsőséget, amit kizárólagosan Istennek lehet adni, ahogy az angyal a Jel 22-ben is megmutatja.

A két igehely, az ApCsel 2,36 és a Róm 1,4 tehát nem elég arra, hogy ezek alapján ilyen krisztológiai tanbeli evolúcióra lehessen következtetni az Újszövetségben belül, mégpedig, hogy Jézust a feltámadása után tették volna Messiássá az egyház hitvallásában, és később azt mondták volna róla, hogy ő már a kezdettől fogva a Messiás volt. Egy ilyen fejlődésnek a feltételezése ráadásul eléggé logikátlannak tűnik: ha tényleg kidolgoztak volna egy új krisztológiát, nem hagyták volna változatlanul a régi szövegeket. Főként nem, ha azt vallják, hogy az Újszövetség mindenféle egyházi tradícióból jött létre. Ha ez igaz, akkor valószínűleg egyáltalán nem találánk ennek az új krisztológiának a nyomait.

Közben sokkal jobb megoldást is lehet találni arra az újszövetségi szóhasználatra, hogy Isten Jézust a feltámadása után Úrrá és Messiássá tette. Igaz, hogy ha valakit kineveznek egy focicsapat edzőjének, akkor azt a funkciót csak a kinevezése óta tölti be. De ez teljesen másként néz ki, ha valakit *királlyá*<sup>11</sup> tesznek. Ezek a megnevezett igehelyek Jézus trónralépéséről szólnak. Ha valakit *de facto* királlyá tesznek, ez pontosan azért történik, mivel ő jogilag (*de jure*) már király volt.<sup>12</sup> Tehát nem kell azt feltételeznünk, amikor az ApCsel 2,36-ban Jézusról azt olvassuk, hogy „Úrrá és Krisztussá tette őt az Isten”, hogy a szerző azt hitte Jézusról, hogy Jézus a feltámadása előtt még nem volt Κύριος és Χριστός.

O'Neill arra is rámutat, hogy az Újszövetség Jézusról meg a hívőkről néhányszor valóban azonos dolgokat mond. Ez néha úgy néz ki, mintha Jézus is valamivé lett volna, ami az ő korábban még nem volt. A Zsid 1,5 így ír Istenről és Jézusról: „Atyjává leszek, és ő Fiammá lesz”, a Jel 21,7 ugyanígy mondja a hívőkről: „Aki győz, örökölni fogja mindezt, és Istene leszek annak, az pedig fiam lesz”. A Zsid 1,4 mondja, hogy a Fiú *feljebbvaló lett*<sup>13</sup> mint az angyalok, a Zsid 5,9 leírja, hogy „miután tökéletességre jutott, örök üdvösség szerzőjévé lett”. A Zsid 6,20-ban azt olvashatjuk, hogy Jézus Melkisédek rendje szerint főpap *lett* örökké, és a 7,26 azt bizonyítja,

<sup>10</sup> Az Újfordítás helyesen fordítja a προσκυνῆσαι igét: „leborultam . . . hogy imádjam őt”.

<sup>11</sup> Erről szól az újszövetségi szóhasználat. Az Újszövetség itt mindig utal ószövetségi igékre, mint a 2 Sám 7,14; a Zsolt 2; 8; 110.

<sup>12</sup> Ld. O'Neill, 14–17. O'Neill még a Biblián kívül is megtalálja ezt a szóhasználatot Homérosz Odüsszeájában, ahol valaki ezt mondja Telemakhosznak: „Soha ne tegyen téged Kronion királlyá Ithakában, ami az örökölt jogod lenne”. Itt se arról van szó, hogy Telemakhosz ontológiai változáson menne át, ha király lenne, hanem, hogy ő a jogos király, aki uralkodni is fog, ahogy az istenek is mindig akarták.

<sup>13</sup> κρείττων γενόμενος. Az Újfordítás ezt elsimítja: „Annyival feljebbvaló az angyaloknál”.

hogy ő magasabbra *jutott*<sup>14</sup> az egeknél. Ugyanúgy a hívőkről is azt mondja a 3,14, hogy részeseivé *lettünk* a Krisztusnak. Itt könnyen lehetne azt mondani, hogy az Újszövetség ugyanúgy beszél az Atya és a Fiú közötti viszonyról, mint az Isten és a hívő ember közöttiről, ami azt jelentené, hogy miként Isten adoptálja az embereket, ugyanígy adoptálta Jézust is. De sokkal valószínűbb, hogy az újszövetségi írók annyira jól tudták, hogy mi a különbség *minőségben* Jézus és az ő követői között, hogy könnyen tudták alkalmazni az emberekre azt, amit Jézusról is mondtak, anélkül, hogy az éles határt Jézus és az emberek között elhomályosították volna. Ráadásul az Újszövetségre nem kell úgy tekinteni, mintha ez csak dokumentumforrás lenne, ami csupán azért jött létre, hogy minket tájékoztasson arról, hogy mit hittek az első keresztyének. A saját tapasztalatunk is teljesen más dologra mutat: ami számunkra a legértékesebb és a legfontosabb, azt általában ritkán kell hangsúlyoznunk és kimondanunk. Néha az őskeresztyén hitről és szokásokról bizonyos adatok csak 'véletlenül' kerültek be az Újszövetségbe. Hisz az apostoli levelek hiterősítőként íródtak, azoknak az embereknek, akik már megkapták az első hitben való tanítást. Ha az Újszövetség valamelyik tanról keveset beszél, az még nem azt jelenti, hogy az egyházban ezt még nem is tanították. Szintén nem lehet azt mondani, hogy ha eltérő leírást találunk, akkor ezek a dolgok tanbeli fejlődésre mutatnak. Éppen ellenkezőleg: az igazi hittől várható lenne, hogy ne mindig egyszerű szavakkal lehessen leírni. Sokszor annyira emberfeletti dolgokról van szó, hogy az egyik leírás kiegészíti a másikat, anélkül, hogy itt tanbeli különbségekre, fejlődésre vagy ellentétekre kellene gondolnunk.<sup>15</sup>

### 3. A messiási ígéretek a Második Templom idejében

Sokan arra hivatkoznak, hogy a zsidó messiási váradalom egyáltalán nem egységes, és hogy a 'Messiás' fogalma nem is töltött be kulcsfontosságú szerepet a zsidó gondolkodásban.<sup>16</sup> És valóban, az Ószövetség egymástól eltérő leírásokat nyújt arról, amit a zsidók arra használtak, hogy képet kaphassanak a jövőbeni Messiásról. Az Ószövetségbe való rövid bepillantás rögtön megmutatja ezt a változatos képet a várva várt megszabadulásról és az Isten felkentjéről, a Messiásról.

Vannak igehelyek, amiből kiderül, hogy maga Isten jelenik majd meg szabadítóként, gondoljunk csak az Ézsaiás 40-re: „Építsetek utat a pusztában az Úrnak . . . mert megjelenik az Úr dicsősége, látni fogja minden ember egyaránt” (Ézs 40,3–5).<sup>17</sup>

Az Ószövetség a Messiást úgy is ábrázolja, mint a Dávid házából való királyt, aki az Ézs 9, 5–6-ban még azokat a címeket is megkapja, hogy ő lesz a Csodálatos Tanácsos, az Erős Isten, az Örökkévaló Atya, a Békesség Fejedelme. Ezékiel is azt mondja, hogy majd Dávid lesz Isten népének az új pásztora (Ez 34,23–24). Ennek a messiási váradalomnak az alapígérete a 2Sám 7,16, ahol Isten Nátán próféta által Dávidnak megígéri: „...a te házad és királyságod örökre megmarad, és trónod örökre szilárd lesz”. A Zsoltároknak is történik utalás erre az ígéretre, pl. a Zsolt 89 és 132.

<sup>14</sup> Szó szerint: magasabb lett, ὑψηλότερος τῶν οὐρανῶν γενόμενος.

<sup>15</sup> O'Neill, 12–14.

<sup>16</sup> Ld. Everett Ferguson, *Backgrounds of Early Christianity* (2. kiadás. Grand Rapids, Mich., Eerdmans, 1993), 517–519.

<sup>17</sup> Vö. a Jubileumok könyve 1,22–25, ahol Isten megígéri, hogy közvetítő nélkül fogja népét helyreállítani. Angol fordítás: O. S. Wintermute, in *The Old Testament Pseudepigrapha* 2 (szerk. James H. Charlesworth. New York, Doubleday, 1985), 54.

Ézsaiás könyvében találkozunk az Isten Szolgájával, akiről kiderül, hogy szentvédő Szolga lesz (Ézs 42,1–13; 49,1–6; 51,4–11; 52,13–53,12). Első olvasásra erről az Isten Szolgájáról azt lehet gondolni, hogy itt Izráelről van szó (Ézs 49,3), de az is kiderül, hogy ő lesz Izráel szabadítója (Ézs 42,7), aki Izráelt és a pogányokat egyaránt visszavezeti Istenhez (Ézs 49,5–6).

Az ószövetségi messiási ígéretek és az ezeken az ígéreteken alapuló messiási váradalom valóban változatos képet adnak. Ezeket a különféle leírásokat a Biblián kívüli irodalomban is meg lehet találni. Talán nem is csoda, hogy már létezik egy könyv a következő címmel: *Judaisms and Their Messiahs*, tehát kétszer többes számban 'Judaizmusok és az ő messiásaik'.<sup>18</sup>

De a kép nem annyira vegyes, mint ahogy az ószövetségi példák alapján feltételeznénk, és azt sok biblikus tudós állítja. O'Neill a következő dolgokra mutat rá:<sup>19</sup>

1. Majdnem minden zsidó hitt abban, hogy jön egy Messiás.
2. Mindenki egyetértett abban, hogy nem lesz egyszerű dolog felismerni a Messiást.
3. Az a tény, hogy Jézus nem kimondottan mondja, hogy ő a Messiás, pontosan belefér a zsidó messiási váradalomba, mivel a Messiásnak nem volt szabad magáról kimondani, hogy ő a Messiás.

Összefoglalásként azt lehet mondani, hogy a zsidók négyféle cselekedetet vártak a Messiástól. Azt várták, hogy összegyűjti majd mind a tizenkét törzset. Továbbá, hogy a pogányokat is megtéríti Istenhez. Jeruzsálemet megdicsőíti azzal, hogy felújítja a templomot, vagy megtisztítja azt. Ilyen módon létrejön egy tiszta istentisztelet, és az emberek igazságosak lesznek.<sup>20</sup>

A Második Templom idejéből való zsidó irodalom azt mutatja, hogy tényleg várják a Messiást, aki egy személy. Abban mindenki egyetértett, hogy Isten titkos ismeretet adott a jövőről a prófétáknak, titkos ismeretet arról, hogy Isten szabadítót fog küldeni. Mindenki hitt a jövődő üdvösségben. Arról azonban különböző vélemények voltak, hogy ebben az üdvösségben mi lesz az egyének a sorsa a halála után. Itt mind a farizeusok, mind a szadduceusok más álláspontot képviseltek. De minden vallási csoport megtalálta a Bibliában a Dávid házából való Messiás típusait és antitípusait. Ha nem létezett volna ez a váradalom, miért viselte olyan sok főpap a *Jézus (Józsua)* nevet? Ez talán arra utal, hogy a szülei azt remélték, a gyermekük lesz az, aki a népet az ígélet földjére vezeti, ahogy egyszer az első Józsue.<sup>21</sup>

De mivel a messiási szóhasználat elég változatosnak tűnik, sokszor a tudósok nem is veszik észre, hogy bizonyos leírások a Messiásra utalnak. Sok szimbólumot lehet találni például a Biblián kívüli irodalomban, ami Dávidra utal: a Messiás olyan lesz, mint a *forrás* és mint a *szőlőtő* (2Báruk 39,7).<sup>22</sup> (Ld. 1Móz 49,10–12; Ézs 5,1).

<sup>18</sup> Jacob Neusner, William S. Green, Ernest Frerichs, szerk., *Judaisms and Their Messiahs at the Turn of the Christian Era* (Cambridge: Cambridge University Press, 1987).

<sup>19</sup> A következőben összefoglalom O'Neill érvelését, O'Neill, *Who Did Jesus Think He Was?* 23–54.

<sup>20</sup> O'Neill adja E. P. Sanders összefoglalását, ld. E. P. Sanders, *Judaism: Practice and Belief 63BCE – 60CE* (London, SCM, 1992), 289–298.

<sup>21</sup> O'Neill, 38, említi, hogy legalább hat főpapot hívtak Jézusnak.

<sup>22</sup> Angol fordítás: A. F. J. Klijn, in *The Old Testament Pseudepigrapha* 1 (szerk. James H. Charlesworth. New York, Doubleday, 1983), 633.

Ezt a szóhasználatot egészen a *Didakhé*-ig meg lehet találni: “Hálát adunk neked Atyánk, a te szolgádnak, Dávidnak szent szőlőjéért” (Did 9,2). A Dávid házából való Messiás a *juhainak a pásztora*, aki újraépíti Jeruzsálemet, ő a *Bárány* vagy az *Oroszlán*. A várt Messiás lesz az *Igazságos*, ismerik őt mint a *József fiát* és *Dávid fiát* egyaránt, mivel József és Dávid sok szenvedés után uralkodtak. A Messiást a *Szabadítónak* nevezték, aki Ábrahám gyermekeit megszabadítja a pogányoktól. Ő a *dicsőség trónján* fog majd ülni. Az ő kezében lesz a *kard* és a *jogar*. Azt is mondják róla, hogy ő a *Csillag*.<sup>23</sup> Ő a *kőszikla*, amiből forrás fakad.<sup>24</sup> A Messiást *prófétaként* és *papként* is várták.<sup>25</sup>

A zsidók azt is hitték, hogy a Messiásnak szenvednie kell, mielőtt uralkodni kezd, mivel ez történt a Messiás előképével, Dáviddal is. Bizonyos emberek még azt is gondolták, hogy a Messiás meg fog halni az uralkodása előtt vagy után.<sup>26</sup>

Ez a változatos kép azt is jelenti, hogy amikor a Messiás ténylegesen eljött volna, az embereknek kellett volna őt felismerni pontosan ezekkel a kulcsokkal, amelyeket a Bibliában és az extrabiblikus hagyományban találtak. Ennek a fényében talán még érthetőbbé válik az a sok kérdés, amelyet az Újszövetségben olvasunk: Kicsoda ez a názareti Jézus? Az újra életre kelt Keresztelő János (Mt 14,1–2; 16,14)? Illés próféta (Mt 16,14)? Az ószövetségi próféták közül való próféta? Jeremiás *redivivus* (Mt 16,14)? A megígért próféta (vö. Jn 1,21; 7,40)?

Van, amikor ezek a kulcsok látszólag nem férnek bele a zárba, amikor az emberek megkérdezik, hogy „csak nem Galileából jön el a Messiás . . . hanem Dávid magvából és Betlehemből?” (Jn 7,41–42). És mire kellett nekik gondolniuk, amikor úgy tűnt, hogy Jézus nem tartotta be a szombatot? Talán voltak akkor is sokan, akik nem tartották be a szombatot, de a Messiásnak bizony be kellett volna tartania! Hiszen hogy lehet a Messiás egy bűnös ember? És mivel mindig fennállt az a rizikó, hogy egy hamis Messiással találkozunk, így érthetővé válik, hogy Jézusról is ezt kezdték mondani, hogy talán Jézus nem a Messiás, hanem egy ördögi paródia (Mt 9,34; 12,24)? Azt is tudjuk, hogy volt egy jó pár hamis Messiás. Gamáliel említett egy bizonyos Teudást és egy Júdás nevű lázadót (ApCsel 5,36). Mindig voltak messiási mozgalmak, emberek, akik magukat Messiásnak adták ki, és az embereket a pusztába hívták, és ilyen módon ismételték meg a pusztai vándorlást, közben várva az új honfoglalást.<sup>27</sup> Maga Jézus is előre figyelmeztet, hogy „hamis messiások és hamis próféták állnak majd elő” (Mt 24,24). Teljesen érthető ezért a kérdés, ami elhangzik a Jn 10,24-ben: „Meddig tartasz még bizonytalanságban bennünket?”

Igy lehet megérteni, hogy a Messiás felismerése nem volt könnyű feladat. Amellett, hogy jól kellett ismerniük a szent írásokat, mindenféleképpen Isten kinyilatkoztatására volt szükség. (Azért nem véletlen, hogy az ApCsel 2,36 és a Róm 1,4

<sup>23</sup> Konkrét hivatkozások: O’Neill, 28–29.

<sup>24</sup> O’Neill, 37, 70–71. Vö. Pseudo-Philo, *Liber Antiquitatum Biblicarum*, 10,7; 11,15: egy forrás követi Izráelt a pusztában. Angol fordítás: D. J. Harrington, in *The Old Testament Pseudepigrapha* 2 (szerk. James H. Charlesworth. New York, Doubleday, 1985), 317–319 és 1 Kor 10,4.

<sup>25</sup> O’Neill, 39.

<sup>26</sup> O’Neill, 40. Vö. Edward I. Bosworth, *Studies in the Teaching of Jesus and His Apostles* (New York: YMCA, 1905), 2. A Messiást egy pogány koalíció megtámadja, az 4Ezsd 13,8–11; 32–48. Az 4Ezsd 7,28–29 szerint a Messiás meg fog halni négyszáz évi uralkodás után. Angol fordítás: B. M. Metzger, in *The Old Testament Pseudepigrapha* 1 (szerk. James H. Charlesworth. New York, Doubleday, 1983), 537.

<sup>27</sup> Ld. ApCsel 21,38. További példák Josephus Flaviustól: O’Neill, 44.

Jézus feltámadására úgy tekint, hogy ez a legvégső bizonyíték, amivel maga Isten mondja ki, hogy Jézus a Messiás.) Istennek a Messiásról szóló kinyilatkoztatása volt a döntő próba arról, hogy megtalálták-e az igazit vagy sem. A Salamon bölcsessége könyvében lehetett találni a tesztkérdést: „Mert ha igaz az Isten fia, akkor az Isten pártjára kel, és kiszabadítja ellenségei kezéből” (Bölcs 2,18). A keresztnél a zsidók azt gondolták, hogy Jézus megbukott ezen a teszten: „Ha Izráel királya, szálljon le most a keresztről, és hiszünk benne! Bízott az Istenben: szabadítsa meg most, ha akarja; hiszen azt mondta: Isten Fia vagyok.” (Mt 27,42–43).

O’Neill mellett, hogy rámutat arra, hogy a Második Templom korában meglevő messiási váradalmak alapján azt lehet mondani – ennek mindenki tudatában volt –, nehéz feladat lenne felismerni a Messiást, még egy érdekes hipotézissel jön elő.

Azt állítja, létezett a zsidóságon belül egy szabály a Messiásról, hogy senki nem mondhatta magáról, ő a Messiás.<sup>28</sup> Sajnos ezt a ‘szabályt’ vagy ‘törvényt’ csak az Újszövetség alapján véli felfedezni. De maga a gondolat túl érdekes ahhoz, hogy ne játsszunk el vele egy kicsit. Hiszen, ha ez tényleg egy iratlan szabály lett volna, sok dolgot lehetne ezzel megmagyarázni.

Az ‘Isten Fia’ kifejezés egy messiási cím volt, ami kiderül a qumráni irodalom-ból is.<sup>29</sup> Ha a Messiás azt nem mondhatta magáról, hogy ő az Isten Fia, vagyis a Messiás, akkor másként kellene olvasnunk a Jn 19,7-ben elhangzott történetet: „Nekünk törvényünk van, és a törvény szerint meg kell halnia, mert Isten Fiává tette magát.” Ez O’Neill hipotézise szerint nem azt jelenti, hogy Jézust vádolták istenkáromlással, hanem azt, hogy ő *magáról* mondta, ő a Messiás, ami nem volt szabad.<sup>30</sup> Ugyanígy kellene értelmezni a kereszten lévő, ‘a zsidók királya’ feliratot. Pilátus ezzel gúnyolódóan mondta: Nézzétek meg, itt a ti Messiásotok. De a zsidók azért kérik ennek a feliratnak a javítását, mert ők azt az üzenetet szerették volna, hogy ‘ez történik azzal, aki a Messiásnak mondja magát’.<sup>31</sup>

Ugyanazt a gondolatot találja O’Neill a Zsidókhöz írt levélben: „Ugyanúgy a Krisztus sem maga dicsőítette meg magát azzal, hogy főpap lett, hanem az, aki így szólt hozzá: ‘Az én fiam vagy, ma nemzetelek téged’ (Zsid 5,5).”<sup>32</sup>

Ezt a hipotézist, hogy nem volt szabad a Messiásnak megmondani, hogy ő a Messiás, talán még nem is kell feltételeznünk. Hiszen ez normális emberi körülmények között mindig így van, hogy inkább a Messiás tanításából és a tetteiből váljon nyilvánvalóvá, hogy ő tényleg a Messiás. Itt a szavak önmagukban elég keveset je-

<sup>28</sup> O’Neill, 48–54. V.ö. David Wenham, *Paul: Follower of Jesus or Founder of Christianity?* (Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 1995), 109: “. . . Jesus himself accepted the designation (Messiah) but used the concept cautiously, even sometimes secretly, probably because of the sort of nationalism popularly associated with it, perhaps because of a Jewish tradition that the Messiah would not proclaim his own identity, and also because his understanding of his own role, as well as of the kingdom, was much bigger than that of his contemporaries.”

<sup>29</sup> 4Q246, szöveg és angol fordítás: Florentino García Martínez, Eibert J. C. Tigchelaar, *The Dead Sea Scrolls: Study Edition*, vol. 1 (1Q1–4Q273) (Leiden, Brill, 1997), 492–495.

<sup>30</sup> De ld. Jn 5,18, ahol a Jézus elleni vád éppen az, hogy egyenlővé tette magát az Istennel (τὸν θεὸν ἴσον ἑαυτῶν ποιῶν).

<sup>31</sup> O’Neill, 49.

<sup>32</sup> O’Neill, 53.

lentenek. Ahogy a zsidók is megfogalmazták a Jn 8,13-ban: „Te önmagadról teszel bizonyosságot: a te bizonyoságtételeid nem igaz.”

Ha pedig igaz O'Neill hipotézise, ez magyarázatot adna Jézus önmagáról szóló kijelentéseire főként a szinoptikus evangéliumokban: amikor Péter Cézarea Filippi-nél azt mondta, hogy Jézus a Messiás, Jézus megparancsolta tanítványainak: ne mondják meg senkinek, hogy ő a Messiás (Mt 16,20; Mk 8,30; Lk 9,21). Jobban lehet a Mk 4,11–12-t is érteni, ahol Jézus a tanítványainak mondja: „Nektek megadott az Isten országának titka, de a kívülvalóknak minden példázatokban adatik”. Érthetővé is teszi azt, hogy Jézus olykor kitérően válaszol arra a kérdésre, hogy kicsoda ő: „Az, akinek eleitől fogva mondom magamat” (Jn 8,25), még a főpap előtt is, amikor kényszeríti Jézust arra, hogy „mondd meg nekünk, vajon te vagy-e a Messiás, az Isten Fia”, Jézus így felelt: „Te mondtad” (Mt 26,63–64). Egyébként rögtön hozzáteszi, hogy majd a tetteiből kiderül, hogy ki ő valóban: „mostantól fogva meglátjátok az Emberfiát, amint a Hatalmas jobbán ül, és eljön az ég felhőin”, ezzel utalva a Dán 7,13-ra (Mt 26,64).

Eltekintetve attól, hogy igaz-e hipotézise, O'Neill mindenféleképpen fontos, új adatokat hozott:

1) A messiási váradalmat többféle módon fejezték ki a Bibliában és a Második Templom korából való zsidó irodalomban.

2) Akkoriban mindenki tudatában volt annak is, hogy nehéz lesz felismerni az igazi Messiást.

3) A Messiás tetteiből és tanításából kell kiderülni, hogy ő-e a Messiás. Ezeket a szent írásokkal kellett tesztelni.

4) Isteni kinyilatkoztatásra van szükség, hogy az ember felismerhesse a Messiást. Ahogy Jézus is mondja Péternek: „Boldog vagy . . . mert nem test és vér fedte fel ezt előtted, hanem az én mennyei Atyám.” (Mt 16,17).

#### 4. Keresztelő János és az ígérek fókuszálása

Sokan emlékeztetnek arra, hogy a zsidó messiási váradalom elég homályos volt, és nem volt teljesen egyértelmű, mivel a prófétáknál többféle képet találunk. Ez valóban igaz. De talán azért tűnnek homályosnak a prófétai írásokban található messiási ígérek, mivel a legfontosabb prófétáról elfelejtkeztünk. Mert nem lehet csak általánosságban beszélni a Jézus korabeli zsidó messiási váradalmakról, hanem beszélünk kell Jochanan Alámerítőről, akit inkább Keresztelő Jánosként ismerünk.<sup>33</sup>

Keresztelő János imponáló próféta volt, körülötte egy egész tömegmozgalom jött létre.

- János tömegesen megkeresztelte a népet.
- A jeruzsálemi vezetők távolságot tartanak Jánostól, de annak ellenére mégis küldenek egy bizottságot, hogy megkérdezzék, kicsoda ő (Jn 1,19).
- János hatása egészen Heródes Antipas udvaráig terjedt. Nem tartotta vissza magát attól, hogy még a királyt is kritizálja. Annak ellenére, hogy Heródes börtönbe zárta, mégis félt tőle, mert igaz és szent embernek tartotta, ráadá-

<sup>33</sup> A következőkben összefoglalom Van Bruggen leírását Keresztelő Jánosról. Ld. Jakob van Bruggen, *Het evangelie van Gods Zoon: Persoon en leer van Jezus volgens de vier evangeliën* (Kampen, Kok, 1996), 42–62.



sul még szívesen is hallgatta (Mk 6,20).

- János a halála után is megtámadhatatlan személy marad a nép előtt, ezért a vezetők nem is mernek semmi negatívumot mondani róla a nép füle hallatára.
- Amikor Heródes vereséget szenved Aretásztól, az apósától, a nép ezt úgy értelmezi, hogy ez a vereség Isten ítélete János meggyilkolása miatt.<sup>34</sup>
- Izráel határán túl is elterjedt János tanítása: Apollós Alexandriából (ApCsel 18,24–25) követte tanítását, és Pál apostol Efezusban is találkozott tanítványaival (ApCsel 19, 1–7).

Az evangéliumok őszintén megmutatják, hogy egy ideig János több volt Jézusnál. A zsidó vezetők annak idején meg merték bántani Jézust, de Jánosról nem mertek egy rossz szót se mondani.

A nép is János üzenete alapján vizsgálta Jézust, tehát János volt a mérvadó, ha Jézusról véleményt formáltak: „János nem tett ugyan egyetlen csodát sem, de mindaz, amit János ő róla mondott, igaz volt” (Jn 10,41). Maga Jézus is hivatkozik Jánosra (Jn 5,33–36).

Ha megnézzük János legfőbb üzenetét, látjuk, hogy azt mondja, maga Isten fog eljönni a népéhez. János az Ézs 40 prófécijára hivatkozik. De mégis lehet hallani valami újdonságot János igehirdetésében. Mert azt mondja, hogy majd eljön a nála erősebb. Eddig minden rendben az Ézs 40 szerint. De aztán jön a megdöbbenő üzenet, amikor János azt mondja „még arra sem vagyok méltó, hogy saruja szíját megoldjam.” (Lk 3,16). Ha Mózes ilyesmit mondott volna az égő csipkebokornál, ez teljesen helytelen lett volna. De hogy mondhatja János, hogy maga Isten már úton van? Sőt azt úgy mondja, mintha Isten ember formájában jönne.

Azon nem tudunk változtatni, hogy a zsidók hogyan vélekedtek János személyéről. Jézusból talán könnyen lehet csinálni egy barátságos tanítót. De Jánosra nem lehet úgy tekinteni, mint az akkori zsidóságnak a termékére. Az ő korabeli emberek természetesen jobb szakemberek voltak, ha a zsidóságról volt szó, mint a mai vallástörténészek, de még ők se tudták teljesen eldönteni, hogy hova kellene tenni Jánost: „Ki vagy? Hogy választ adhassunk megbízóinknak: mit mondasz magadról?” (Jn 1,22). Maga Jézus hivatkozik Malakiás prófécijára, hogy János a megígért Illés próféta (Mt 11,14; 17,11–13).

János prófétai funkciója nagyon fontos. Nélküle az Ószövetség zárt könyv marad, de ő tesz az Ószövetség végére egy kettőspontot.<sup>35</sup> Nélküle tényleg azt lehetne mondani, hogy a messiási ígéretek nem egyértelműek. De János prófécijája konvergáló lencseként működik: a divergáló ószövetségi vonalak János által találkoznak a gyűjtőpontban. Ezért Van Bruggen egy kicsit mosolyogva azt ajánlja, hogy szedjünk össze egy kis könyvbe az evangéliumokból mindent, amit Jánosról írtak, és tegyük ezt a Keresztelő Jánosról szóló könyvet a Bibliánkba az Ószövetség és Újszövetség közé.<sup>36</sup>

<sup>34</sup> Josephus Flavius, *Ant.* 18:5,2. Ford. Révay József, *A zsidók története* (Budapest, Európa Könyvkiadó, 1980), 511.

<sup>35</sup> Van Bruggen, 55.

<sup>36</sup> Van Bruggen, 62.

Vallástörténetileg egyébként szintén fontosnak tartja Van Bruggen Keresztelő János szerepét. A világban létezik három nagy könyvvallás: a zsidóság, a keresztyénység és az iszlám. A zsidóság azt mondja, hogy Jahvének van prófétája Mózesben. Az iszlám azt mondja, hogy Allahnak van prófétája Mohamedben. Milyen joggal mondja akkor a keresztyénység, hogy Jézus magasabb rangú Mózesnél és Mohamednél? Egyébként ennek a Jézusnak nincs-e prófétája, aki hirdeti, hogy kiről van szó? És itt derül ki Keresztelő János kulcsszerepe, ha zsidókkal és muzulmánokkal beszélünk. Ahogy Van Bruggen megfogalmazza: „Jézus nagy, és János az ő prófétája!”<sup>37</sup>

## 5. A nyílt titok

Konklúzióként a következőt lehetne mondani: létezik bizonyíték arra, hogy az újszövetségi krisztológia nem egy hosszú fejlődés útján jött létre. O'Neill és Van Bruggen kutatása arra mutat, hogy a zsidók várták a Messiást, tudván, hogy felismerni őt nem is könnyű feladat. Ha talán tényleg nem illett volna, vagy nem lett volna szabad, hogy a Messiás elárulja a saját identitását, akkor még jobban érthetővé válik, hogy mi sem kapunk könnyű válaszokat. De mindaz, amit találunk az Ó- és az Újszövetségben, képet ad arról, hogy milyen messiási váradalmak léteztek annak idején. És ha ez a kép sem teljesen világos a számunkra, segítségül lehet hívni Keresztelő János próféta igehirdetését.

## Felhasznált irodalom

- Barth, Karl. *The Theology of the Reformed Confessions*. Louisville: Westminster John Knox Press, 2002. Eredeti cím: *Die Theologie der reformierten Bekenntnisschriften*. Zürich, Theologischer Verlag Zürich, 1923. Ford. Darell L. Guder és Judith J. Guder.
- Bruggen, Jakob van. *Het evangelie van Gods Zoon: Persoon en leer van Jezus volgens de vier evangelien*. Kampen, Kok, 1996.
- Bosworth, Edward I. *Studies in the Teaching of Jesus and His Apostles*. New York, YMCA, 1905.
- Bultmann, Rudolf. *Az Újszövetség teológiája*. Budapest, Osiris, 1998. Fordította Koczó Pál. Eredeti cím *Theologie des Neuen Testaments*. Tübingen, Mohr (Siebeck), 1953.
- Charlesworth, James H. *The Old Testament Pseudepigrapha*. 2. kötet. New York, Doubleday, 1983–1985.
- Ferguson, Everett. *Backgrounds of Early Christianity*. 2. kiadás. Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 1993. (Ford. Zsengeller József. *A keresztyénység bölcsője*. Budapest, Osiris, 1999).
- Josephus Flavius. *A zsidók története*. Ford. Révay József. Budapest, Európa könyvkiadó, 1980.
- García Martínez, Florentino és Eibert J. C. Tigchelaar. *The Dead Sea Scrolls: Study Edition*. 2 kötet. Leiden, Brill, 1997–1998.
- O'Neill, J. C. *Who Did Jesus Think He Was?* Biblical Interpretation Series 11. Leiden, Brill 1995.
- Neusner, Jacob, William S. Green, Ernest Frerichs, szerk. *Judaisms and Their Messiahs at the Turn of the Christian Era*. Cambridge, Cambridge University Press, 1987.

---

<sup>37</sup> Van Bruggen, 63.

Sanders, E. P. *Judaism: Practice and Belief 63BCE – 60CE*. London, SCM, 1992.

Wenham, David. *Paul: Follower of Jesus or Founder of Christianity?* Grand Rapids, Mich., Eerdmans, 1995.

## ABSTRACT

### HOPE TUNED TO PROMISE – MESSIANIC PROMISES AND THEIR FULFILMENT

Over against the critical view that doubts the messianistic character of Jesus' mission, this article recommends the approaches of J. C. O'Neill and J. van Bruggen on the subject. O'Neill states that most Jews were aware of the fact that it would not be an easy task to recognize the Messiah when he came. Therefore they had to test a possible Messiah on the base of the Holy Scriptures and the other literary traditions. O'Neill's hypothesis consists of the view that a rule existed forbidding the Messiah to reveal explicitly his identity. This would make the conduct of Jesus perfectly fit into Jewish thinking of his time. A useful addition is given in the view of Van Bruggen, who states that the apparition of John the Baptist is an indispensable fact that has to be taken into account for understanding the messianistic character of Jesus' work among Israel.

